

# Gevoelens van eenzaamheid en bevolkingskrimp in Nederland

Een vergelijking tussen acht krimp en acht niet krimpgemeenten

## *Je hebt iemand nodig*

*Je hebt iemand nodig  
stil en oprecht  
die als het er op aankomt,  
voor je bidt en vecht  
Pas als die iemand  
met je lacht en grient,  
dan pas kan je zeggen...  
"Ik heb een vriend"*

*Toon Hermans*

Naam: Esther Parker Brady

Studentnummer: S1966537

Begeleider: Dr. F. Janssen

## **Samenvatting**

Dit onderzoek was gericht op bijgedragen aan het vinden van nieuwe inzichten in de bestrijding van eenzaamheid onder volwassenen. Tot op heden is er nog geen onderzoek gedaan of er een relatie bestaat tussen eenzaamheid onder inwoners van 19 jaar en ouder en bevolkingskrimp. Daarom had dit onderzoek als doel om er achter te komen of er een relatie te vinden is. Deze relatie werd onderzocht aan de hand van de volgende deelvragen: Hoe eenzaam zijn de inwoners in krimp en niet krimp gemeenten? Wat zijn verklarende factoren voor eenzaamheid? Hoe wordt de overeenkomst in eenzaamheid tussen krimp en niet krimp gemeenten verklaard?

De belangrijkste theorieën die worden onderzocht zijn:

- De ervaren gezondheid in krimp regio's is lager dan in andere delen van Nederland.
- Eenzaamheid kan samenhangen met leeftijd en er worden minder jongeren en meer ouderen in krimp gebieden verwacht.
- Een lager inkomen kan leiden tot meer eenzaamheid en het inkomen in krimp gebieden is lager.
- Werkloosheid heeft volgens de literatuur een zelfversterkend effect op bevolkingskrimp en er wordt meer werkloosheid in krimp gebieden verwacht. Volgens de literatuur zijn arbeidsongeschikten meer eenzaam dan werklozen.

In dit onderzoek is gewerkt met secundaire data van GGD Groningen, GGD Zeeland, GGD Flevoland, GGD Regio Twente en CBS Statline. De data van de verschillende GGD's zijn bestudeerd waarna er twee statistische toetsen op zijn toegepast. Op de data van CBS Statline zijn alleen statistische toetsen toegepast.

De belangrijkste uitkomst van dit onderzoek is dat er alleen sterke relaties gevonden zijn tussen bevolkingskrimp en alle leeftijdscategorieën en tussen bevolkingskrimp en inkomen, deze relaties hebben een indirect verband met eenzaamheid. Er is geen verband tussen de mate van eenzaamheid en krimp of niet krimp gemeente. Ook is er geen duidelijk verband waargenomen tussen de verschillen in ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid en krimp of niet krimp gemeente.

<b>Samenvatting</b> .....	2
<b>1. Inleiding</b> .....	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Probleemstelling.....	6
1.3 Leeswijzer.....	6
<b>2. Theoretisch kader</b> .....	7
2.1 Theorie/literatuur.....	7
2.1.1 Gezondheid.....	7
2.1.2 Leeftijd.....	7
2.1.3 Inkomen.....	8
2.1.4 Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid.....	8
2.1.5 Indirecte relaties.....	9
2.2 Conceptueel model.....	9
2.3 Hypothesen.....	9
<b>3. Methodologie</b> .....	11
3.1 Data.....	11
3.2 Operationalisering.....	12
3.3 Methode.....	14
<b>4. Resultaten</b> .....	16
4.1 Eenzaamheid onder inwoners in krimp en niet krimp gemeenten.....	16
4.2 Verklarende factoren voor eenzaamheid.....	21
4.3 Overeenkomst in eenzaamheid tussen krimp en niet krimp gemeenten verklaard.....	22
4.4 Relatie tussen eenzaamheid en bevolkingskrimp.....	29
<b>5. Conclusies en aanbevelingen</b> .....	30
5.1 Conclusie.....	30
5.2 Aanbevelingen.....	31
<b>Literatuurlijst</b> .....	33

**Bijlage 1**..... 38

## **1. Inleiding**

### **1.1 Aanleiding**

Eenzaamheid is een bekend fenomeen. De laatste jaren is er veel onderzoek naar gedaan door bijvoorbeeld TNS NIPO (Snel & Plantinga, 2012). Hieruit kwam naar voren dat het percentage niet eenzamen gemiddeld in Nederland over de periode 2008 tot en met 2012 ongeveer gelijk gebleven is. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd in opdracht van Coalitie Erbij. Coalitie Erbij zijn landelijke organisaties in de zorg- en welzijnssector die zich inzetten voor het bestrijden van eenzaamheid. Met deze informatie in het achterhoofd hoopt onderhavig onderzoek bij te kunnen dragen aan nieuwe inzichten in het bestrijden van eenzaamheid onder volwassenen.

In de wetenschappelijke literatuur is tot nu toe nog geen relatie gelegd tussen mate van eenzaamheid en bevolkingskrimp. Onderzoeken hebben zich of gericht op eenzaamheid of gericht op bevolkingskrimp. Een voorbeeld is Van Dam et al (2007), hier is gekeken naar de relatie tussen bevolkingskrimp en de woningmarkt.

De aanleiding voor het gekozen onderwerp is het onderzoek dat gedaan is door het Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO) Groningen (De Haan et al., 2010). Het onderzoek belicht het aspect van eenzaamheid in de gemeenten Loppersum en Eemsum. Van de jongeren gaf 92 % aan zich niet eenzaam te voelen. Onder de volwassenen voelt 72% van de respondenten zich niet eenzaam.

Het onderzoek van CMO Groningen vormde het startpunt om verder te gaan kijken of er andere onderzoeken gedaan zijn. Er is over eenzaamheid onder jongeren tot nu toe weinig onderzoek gedaan. In Zeeland is er in 2005 door Scoop onderzocht hoe het met eenzaamheid gesteld is (Smit en Van Gorsel, 2005 in De Haan et al., 2010). Uit dat onderzoek bleek dat 84% van de jongeren zich niet eenzaam voelt.

Omdat over eenzaamheid onder volwassenen meer bekend is, richt dit onderzoek zich op eenzaamheid onder inwoners van 19 jaar en ouder. Door de GGD Flevoland is in 2009 hier naar onderzoek gedaan onder volwassenen (Bolt et al., 2009). Het percentage niet eenzamen in de provincie bedroeg 59 %.

Ook internationaal is er onderzoek gedaan naar mate van eenzaamheid. Een is het onderzoek gedaan door De Jong Gierveld & Van Tilburg in 2010. Zij hebben eenzaamheid onderzocht in zeven landen

die deel uitmaken van de Verenigde Naties. Er wordt hier op een grotere schaal gekeken naar eenzaamheid, maar dit kan wel bruikbaar zijn om een algemeen beeld te krijgen. In de Oost-Europese landen ligt de eenzaamheid het hoogst, terwijl deze in de West-Europese landen juist het laagst ligt.

Het onderzoek van De Haan et al. (2010) heeft zich toegespitst op twee krimp gemeenten, in deze gemeenten is het percentage eenzamen lager dan in de provincie Flevoland. In de provincie Flevoland liggen enkele groeigemeenten. Dat gegeven maakt het interessant om te gaan kijken of er een mogelijke relatie zou kunnen bestaan tussen eenzaamheid en bevolkingskrimp.

## **1.2 Probleemstelling**

Het doel van het onderzoek is om er achter te komen of er een relatie te vinden is tussen mate van eenzaamheid onder inwoners van 19 jaar en ouder en bevolkingskrimp.

### **Hoofdvraag**

Is er een relatie tussen de mate van eenzaamheid en bevolkingskrimp?

### **Deelvragen**

1. Hoe eenzaam zijn de inwoners in krimp en niet krimp gemeenten?
2. Wat zijn verklarende factoren voor eenzaamheid?
3. Hoe wordt de overeenkomst in eenzaamheid tussen krimp en niet krimp gemeenten verklaard?

## **1.3 Leeswijzer**

In hoofdstuk twee wordt het theoretisch kader uitgewerkt. Daarna wordt er aan de hand van vier factoren, te weten leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen een conceptueel model opgesteld. In dit conceptueel model wordt getracht om verbanden te leggen tussen de vier genoemde factoren en de begrippen eenzaamheid en bevolkingskrimp. De gegeven theorieën in het theoretisch kader leiden vervolgens tot een aantal hypothesen. In hoofdstuk drie worden de methoden van dataverzameling en data-analyse beschreven. Vervolgens worden de resultaten van het onderzoek genoemd in hoofdstuk vier. Hoofdstuk vijf vat de hoofdzaken kort samen en geeft aanbevelingen voor verder onderzoek en beleid.

## **2. Theoretisch kader**

### **2.1 Theorie/literatuur**

#### **2.1.1 Gezondheid**

Verweij & Van der Lucht hebben in 2011 onderzocht hoe het gesteld is met de ervaren gezondheid van drie krimpregio's: Zeeuws Vlaanderen, Parkstad Limburg en Eemsdelta. Het percentage mensen dat hun gezondheid als heel goed ervaren is procentueel meer afgenomen in de periode 2002-2009 in deze drie krimpregio's, in vergelijking met de rest van Nederland.

Volgens Kunst (2007, in De Groot & Schonewille, 2012) is er een verband tussen de sociaal economische status van een gebied en de gezondheid. In gebieden waar bevolkingskrimp plaatsvindt is de sociaal economische status vaak minder hoog. Als gevolg hiervan kunnen er ook meer gezondheidsproblemen optreden. In dit onderzoek worden als factoren voor sociaal economische status inkomen, het wel of niet hebben van een baan en het wel of niet in staat zijn om een baan uit te oefenen gekozen.

#### **2.1.2 Leeftijd**

In de literatuur zijn er zowel negatieve als positieve verbanden te vinden tussen eenzaamheid en leeftijd. Een positief verband tussen eenzaamheid en leeftijd ontstaat door een afname van de mobiliteit, een oudere kan minder eenvoudig op bezoek gaan bij vrienden of familie (Pinquart & Sörensen, 2003). Als negatief verband wordt genoemd dat ouderen volgens de socioemotionele selectiviteitstheorie die contacten behouden die hun eigenwaarde versterken, terwijl andere contacten worden losgelaten (Carstensen, 1991, in Pinquart & Sörensen, 2003).

Yang & Victor (2011) vonden een relatie tussen eenzaamheid en leeftijd in hun onderzoek onder inwoners in 25 Europese landen, die deelnamen aan de European Social Survey in 2006-2007. De meest eenzamen bevinden zich in de oudere leeftijdsgroepen. De leeftijdsgroepen die aangeven soms eenzaam te zijn, zijn diegene onder de 30 jaar en boven de 80 jaar. Als er gekeken wordt naar de verschillende leeftijdsgroepen, dan is de leeftijdsgroep 30-60 jaar de leeftijdsgroep die zich het minst eenzaam voelt.

Doordat er tussen het eind van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de jaren zeventig veel kinderen zijn geboren, is er straks een groot aantal mensen 65 jaar en ouder. Krimpgebieden hebben niet alleen hier "last" van, het zijn ook nog eens de jongeren die wegtrekken om in andere delen van Nederland te gaan studeren en werken (De Jong & Van Duin, 2009).

### **2.1.3 Inkomen**

De Jong Gierveld & Van Tilburg (2010), hebben onderzoek verricht in drie landen in West Europa, drie landen in Oost Europa en Japan. Daaruit is naar voren gekomen dat er een relatie bestaat tussen eenzaamheid en inkomen. Een lager inkomen hangt samen met meer eenzaamheid. Dit geldt niet alleen voor de leeftijdscategorie 60-79 jaar, maar ook voor de leeftijdscategorie 18-59 jaar.

De al eerder genoemde Pinquart & Sörensen (2003) hebben in hun onderzoek ook gekeken naar de relatie tussen eenzaamheid en inkomen. Zij vonden ook dat een lager inkomen tot meer eenzaamheid leidt.

Voornameijk mensen met een hoger inkomen trekken weg uit de krimpgebieden, omdat deze gebieden minder aantrekkingskracht hebben (Verweij & Van der Lucht, 2011). Daardoor is het procentuele aantal lage inkomens hoger in krimp dan in niet krimpgebieden.

### **2.1.4 Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid**

Onderzoek van Becker & Vink in 1984, toont aan dat er een relatie bestaat tussen zowel eenzaamheid en werkloosheid als eenzaamheid en arbeidsongeschiktheid. De beide groepen hebben minder contacten met vrienden en familie. Wanneer er een onderscheid wordt gemaakt tussen werklozen en arbeidsongeschikten, blijkt dat arbeidsongeschikten zich het meest eenzaam voelen.

Ander onderzoek dat zich richt op het aspect van werkloosheid is gedaan door Liedelmeijer & Marlet (2011). Werkloosheid is een van de mechanismen die een zelfversterkend effect heeft op bevolkingskrimp. Door bevolkingskrimp neemt de beschikbare beroepsbevolking af, daardoor wordt het voor bedrijven ook minder interessant om zich te gaan vestigen in deze omgeving. Hierdoor daalt de lokale werkgelegenheid.

Volgens (RMO, 1997) is de kans op eenzaamheid groter wanneer men buiten het arbeidsproces komt te staan. Dit komt doordat het iets is wat een individu overkomt. Hierin schuilt dus ook gelijk het gevaar, het is iets wat gebeurt maar waar geen invloed op uit te oefenen is.

Als er van uit wordt gegaan dat bevolkingskrimp vaker optreedt in afgelegen dorpen, dan ligt de werkloosheid lager in deze gebieden dan gemiddeld in Nederland. Als de werkloosheid echter wordt vergeleken met de werkloosheid in de dorpen bij een stad, groeigemeenten, dan ligt deze hoger voor de afgelegen dorpen (Hoff & Steenbekkers, 2013).



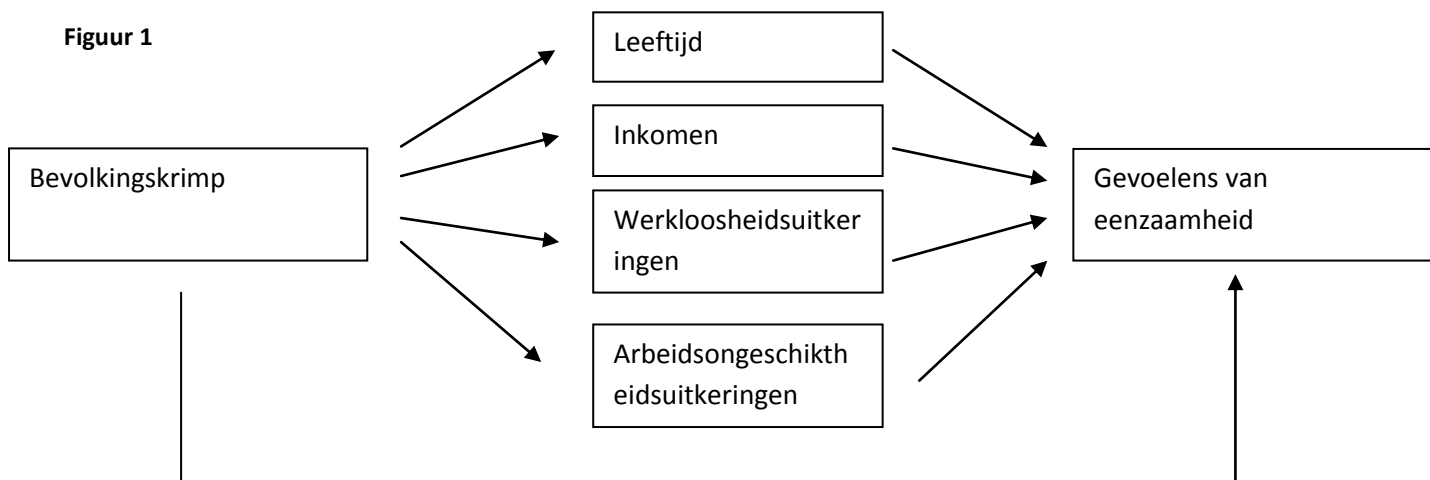
Als krimpgebieden worden gezien als vertrekregio's, dan is er meer arbeidsongeschiktheid aanwezig in deze gebieden in verhouding tot de aankomstregio's, groeigemeenten, volgens Latten & Annema (2011).

### 2.1.5 Indirecte relaties

Een indirecte relatie is de al eerder genoemde relatie tussen werkloosheid en krimp. Wanneer de potentiële beroepsbevolking afneemt en bedrijven niets zien in het vestigen in krimpgebieden, zullen er meer mensen thuis gaan zitten (Liedelmeijer & Marlet, 2011). Deze mensen hebben niet meer de sociale contacten om zich heen die zijn eerder wel hadden toen ze werkzaam waren. Mede hierdoor zouden zij zich meer eenzaam kunnen gaan voelen.

## 2.2 Conceptueel model

Figuur 1



In bovenstaand model wordt er van uitgegaan dat er zowel een directe als een indirecte relatie tussen bevolkingskrimp en gevoelens van eenzaamheid bestaat. De directe relatie tussen bevolkingskrimp en gevoelens van eenzaamheid wordt getoetst evenals de indirecte relatie. Het toetsen van de indirecte relatie tussen mate van eenzaamheid en bevolkingskrimp wordt gedaan aan de hand van vier factoren. Deze factoren betreffen leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen.

## 2.3 Hypothesen

Aan de hand van de bestudeerde literatuur kunnen de volgende hypothesen worden opgesteld:

### Deelvraag 1

- Voor bevolkingskrimp is er geen directe relatie met eenzaamheid.

### Deelvraag 2

- De vier gekozen factoren en gemiddelde bevolkingsgroei hebben allemaal een relatie met eenzaamheid.

### Deelvraag 3

#### *Leeftijd*

- Voor de factor leeftijd bestaat er een verband met eenzaamheid.
- De groep jongeren is minder en de groep ouderen is meer aanwezig in krimpgebieden.

#### *Inkomen*

- Inkomen heeft een negatief verband met eenzaamheid, dit houdt in dat een lager inkomen tot meer eenzaamheid leidt.
- Hogere inkomens trekken weg uit krimpgebieden, daardoor wordt een negatief verband tussen bevolkingskrimp en inkomen verwacht.

#### *Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid*

- Er is meer eenzaamheid bij arbeidsongeschikten dan bij werklozen. Dit zou betekenen dat er een sterker verband tussen eenzaamheid en arbeidsongeschiktheid is dan tussen eenzaamheid en werkloosheid.
- In krimpgebieden treedt meer werkloosheid en arbeidsongeschiktheid op.

### 3. Methodologie

#### 3.1 Data

De drie deelvragen worden bekeken op het schaalniveau van gemeente. De gebruikte databronnen zijn afkomstig uit 2008, 2009 en 2010. Data uit de seniorenenquête van GGD Flevoland en de volwassenenmonitor van GGD Regio Twente komen uit 2008. Voor 2009 is data afkomstig uit de volwassenenenquête van GGD Flevoland en de volwassenenmonitor van GGD Zeeland. Voor 2010 is data gehaald uit de ouderenmonitor van GGD Zeeland, het Gezondheidsprofiel van GGD Groningen en ouderenonderzoek van GGD Regio Twente. De respondenten van de verschillende onderzoeken zijn mannen en vrouwen van 19 jaar en ouder. Er is voor gekozen om te gaan kijken naar secundaire kwantitatieve data, dit omdat het hierdoor mogelijk was om dieper op het onderwerp in te gaan.

De mate van eenzaamheid in de verschillende gemeenten wordt gemeten aan de hand van de gemisintensiteitschaal die ontwikkeld is door De Jong Gierveld & Kamphuis (1985, in Fokkema & Van Tilburg, 2005). Deze schaal bestaat uit de volgende elf stellingen:

1. Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse probleempjes terecht kan
2. Ik mis een echt goede vriend of vriendin
3. Ik ervaar een leegte om me heen
4. Er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid terug kan vallen
5. Ik mis gezelligheid om mee heen
6. Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt
7. Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen
8. Er zijn voldoende mensen met wie ik mij nauw verbonden voel
9. Ik mis mensen om me heen
10. Vaak voel ik me in de steek gelaten
11. Wanneer ik daar behoefte aan heb kan ik altijd bij mijn vrienden terecht

De stellingen kunnen worden beantwoord met ja!, ja, min of meer, nee en nee!

Er zijn vijf positief (1,4,7,8 en 11) en zes negatief (2,3,5,6,9 en 10) geformuleerde stellingen. De schaal score loopt van 0 tot 11, een hoger getal geeft meer eenzaamheid aan. Bij een score van 3 of hoger spreekt men van matig eenzaamheid, een score van 9 of hoger duidt op ernstige eenzaamheid.

De eerste deelvraag werd beantwoord door gebruik te maken van data van GGD Groningen, Flevoland, Regio Twente en Zeeland. Uit deze datasets werd de respons per gemeente en de mate van eenzaamheid genomen. Zowel GGD Flevoland, Regio Twente als Zeeland hebben de

onderzoeken opgesplitst in een groep 19-64 jaar en een groep 65 jaar en ouder. Om een eerlijker beeld te krijgen ten opzichte van de gegevens van GGD Groningen moet de data samen worden genomen en worden gewogen, zie paragraaf 3.3. De verschillen in ernstige tot zeer ernstige eenzaamheid tussen de krimp en niet krimp gemeenten worden statistisch getoetst.

Om te kijken of er een overeenkomst is tussen het eenzaamheidsgevoel in de acht krimp en acht niet krimp gemeenten met Nederland, worden de datasets van de GGD'en vergeleken met uitkomsten uit onderzoek dat gedaan is door TNS NIPO in 2012 (Snel & Plantinga, 2012). De respondenten die aan dit onderzoek mochten deelnemen zijn door middel van een aselecte steekproef gekozen uit de database van TNS NIPO. Hierdoor mag worden aangenomen dat de uitkomsten van het onderzoek representatief zijn voor de populatie in Nederland.

De tweede deelvraag is beantwoord door een selectie te maken uit de beschikbare gegevens op CBS Statline. Er is gekozen voor de volgende gegevens per gemeente: het totaal aantal inwoners en inwoners per leeftijdscategorie, het gemiddeld besteedbaar inkomen, het totaal aantal werkloosheidsuitkeringen en het totaal aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen.

Bij de derde deelvraag werden de onder de tweede deelvraag genoemde gegevens statistisch getoetst ten opzichte van gemiddelde bevolkingsgroei en eenzaamheid. Er werd gezocht naar een mogelijk statistisch significante relatie.

Door GGD Groningen is slechts een enquête afgenomen, voor de andere GGD instellingen is een keuze gemaakt voor het jaar waarop data bekeken is voor de vier factoren. Voor GGD Flevoland en GGD Zeeland wordt het jaar 2009 genomen, terwijl voor GGD Regio Twente 2010 genomen wordt. Een factor is voor een ander jaar bekeken: inkomen, hiervoor wordt voor alle onderzochte provincies gekeken naar het gemiddeld besteedbaar inkomen in 2010. Het gemiddeld besteedbaar inkomen wordt sinds 2009 op een andere manier berekend, daarom kan hier voor Flevoland en Zeeland geen gebruik worden gemaakt van gegevens uit 2009.

Kanttekening: doordat gegevens van GGD's en CBS Statline gebruikt zijn, zijn de uitkomsten indicatief.

### **3.2 Operationalisering**

Het gezondheidsaspect in dit onderzoek betreft eenzaamheid. In de literatuur wordt eenzaamheid wel gedefinieerd als een "als onplezierig en ontoelaatbaar ervaren discrepantie tussen de gerealiseerde en de gewenste relaties" (Fokkema & Van Tilburg 2005, p.9). Eenzaamheid wordt in dit

onderzoek gemeten aan de hand van de mate van eenzaamheid. Deze mate van eenzaamheid is verdeeld in niet, matig en (zeer)ernstig. De mate van eenzaamheid is bepaald door middel van de onder paragraaf 3.1 genoemde 11 stellingen van de gemisintensiteitsschaal. De gemisintensiteitsschaal is toepasbaar voor verschillende leeftijden.

Bevolkingskrimp kan ontstaan doordat er minder kinderen geboren worden, gezinnen met kinderen naar grotere steden vertrekken of jongeren en hoger opgeleiden naar grotere steden vertrekken (Rijksoverheid, 2013a). Hierdoor verandert de samenstelling van de bevolking. Bevolkingskrimp is gemeten aan de hand van de relatieve bevolkingsgroei in de periode 2006-2010. Dit is “de bevolkingsgroei per 100 inwoners aan het begin van de geselecteerde periode” (CBS Statline, 2013b). Vervolgens is van deze vijfjarige periode de gemiddelde bevolkingsgroei per gemeente berekend.

Bij de factor leeftijd worden de respondenten verdeeld in leeftijdscategorieën. Deze leeftijdscategorieën zijn 19-34 jaar, 35-49 jaar, 50-64 jaar, 65-74 jaar en 75+. Er is hier gekozen om het aantal inwoners per leeftijdscategorie te nemen.

Zoals eerder vermeld zijn inkomen, werkloosheidsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen gekozen als indicatoren voor sociaal economische status. De mate van eenzaamheid uit het tabellenboek van GGD Groningen is genomen voor de gehele bevolking van 19 jaar en ouder. Doordat er zich hierin ook mensen bevinden die 65 jaar en ouder zijn, en dus niet in aanmerking komen voor een werkloosheidsuitkering of voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering, zullen de uitkomsten niet helemaal representatief zijn. Het is echter niet mogelijk om het aantal respondenten van 65 jaar en ouder uit de gevonden data te halen.

Inkomen wordt gemeten aan de hand van het gemiddeld besteedbaar inkomen per gemeente. Het besteedbaar inkomen wordt gedefinieerd als: “het bruto-inkomen verminderd met betaalde inkomensoverdrachten zoals alimentatie van de ex-echtgeno(o)t(e), premies inkomensverzekeringen zoals premies betaald voor sociale verzekeringen, volksverzekeringen en particuliere verzekeringen in verband met werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom en nabestaanden, premies ziektekostenverzekeringen, en belastingen op inkomen en vermogen” (CBS Statline, 2013c). Voor alle zestien gekozen gemeenten wordt hiervoor het jaar 2010 genomen. Doordat dit een gemiddelde is, wordt er geen evenredig beeld gegeven van het inkomen per leeftijdscategorie.

Werkloosheidsuitkeringen worden verstrekt aan mensen die door ontslag hun baan kwijt zijn geraakt. De uitkering is tijdelijk en heeft als doel om het verlies in inkomsten tussen twee banen op

te vangen (Rijksoverheid, 2013b). In dit onderzoek wordt gekeken naar het totaal aantal werkloosheidsuitkeringen per gemeente. Een definitie voor de totale werkloosheidsuitkeringen luidt “uitkeringen in het kader van de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van de desbetreffende verslagperiode werden verstrekt, de zogeheten lopende uitkeringen.

Deze worden ontleend aan de administraties van het uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (UWV)” (CBS Statline, 2013d).

Een werknemer heeft recht op een arbeidsongeschiktheidsverzekering na twee jaar van ziekte. Er wordt onderscheid gemaakt tussen gedeeltelijk en volledig arbeidsongeschikten (Van de Velde, 2011). In dit onderzoek is er gekozen voor het totaal aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Hieronder vallen volgens CBS Statline (2013e) “de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong), de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ), de regeling Inkomensvoorziening volledig arbeidsongeschikten (IVA) en de regeling Werkhervatting gedeeltelijk arbeidsgeschikten (WGA)”.

### **3.3 Methode**

De mate van eenzaamheid per gemeente zijn voor de gemeenten in Groningen rechtstreeks overgenomen uit het Gezondheidsprofiel 2010. Voor data van de andere GGD instellingen is een gewogen gemiddelde nodig. Het gewogen gemiddelde is berekend door de respons te corrigeren voor de verdeling over de volwassenen en senioren in de totale populatie. Vervolgens is gekeken naar het aandeel van de beide groepen in de totale populatie. Aan de hand van dit aandeel zijn de verschillende percentages van mate van eenzaamheid gecorrigeerd. Het percentage eenzaamheid is berekend door het percentage matig en ernstig tot zeer ernstig eenzamen samen te nemen.

Verschillen in ernstige tot zeer ernstige eenzaamheid worden getoetst door middel van een z-score. “You can determine the position of a case in the distribution of observed values by calculating what’s known as a standard score, or z score” (Norušis 2011, p.92). Het geeft aan hoeveel eenheden standaarddeviatie een waarneming boven of onder het gemiddelde ligt.

Om de tweede en derde deelvraag te beantwoorden is een aantal factoren gekozen. Dit zijn: leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en bevolkingskrimp.

Er wordt gekeken naar het percentage inwoners in de verschillende leeftijdscategorieën.

Voor inkomen is het gemiddeld besteedbaar inkomen per gemeente genomen. Dit is verder niet omgezet naar een percentage, omdat dit al een gemiddelde betreft.

Bij werkloosheidsuitkeringen is gekeken naar het percentage totale werkloosheidsuitkeringen. Om tot het percentage te komen is het totale aantal werkloosheidsuitkeringen per gemeente vergeleken met het bevolkingsaantal per gemeente.

Ook bij arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is gekeken naar het percentage totale arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Het aantal per individuele gemeente is afgezet tegen het bevolkingsaantal per gemeente.

Bevolkingskrimp is bepaald door te kijken naar de bevolkingsgroei in de periode 2006-2010 in de verschillende gemeenten. Vervolgens is hiervan het gemiddelde genomen.

De verschillende hypothesen zullen statistisch worden getoetst met een Spearman Correlatie toets. De keuze voor de correlatie toets is gemaakt op basis van de typen variabelen. Mate van eenzaamheid en leeftijd zijn beide ordinale variabelen, terwijl inkomen, werkloosheidsuitkeringen en bevolkingskrimp ratiovariabelen zijn. Een Spearman Correlatie is volgens Norušis (2011, p.493) "a rank-order correlation coefficient that also measures association at the ordinal level".

## 4. Resultaten

### 4.1 Hoe eenzaam zijn de inwoners in krimp en niet krimpgemeenten?

#### Krimpgemeenten

Wanneer er gekeken wordt naar de mate van eenzaamheid uit de beschikbare data van GGD Groningen (2010), GGD Zeeland (2010) en informatie verkregen van (Karin Weterings, epidemioloog GGD Zeeland), dan valt als eerste op dat het grootste gedeelte van de respondenten zich niet eenzaam voelt. Wanneer er gekeken wordt naar onderlinge verschillen tussen de acht gemeenten, dan valt op dat Loppersum het hoogste percentage niet eenzamen heeft van de krimpgemeenten in Groningen. De Marne heeft procentueel het meeste matig eenzamen, terwijl in Oldambt de meeste ernstig tot zeer ernstig eenzamen wonen. De laatste genoemde gemeente is de enige met ernstig tot zeer ernstig eenzaamheid in de dubbele cijfers (zie **Tabel 1**).

**Tabel 1**

*Mate van eenzaamheid onder inwoners in % en respons per gemeente*

Gemeente	Niet eenzaam	Matig eenzaam	(Zeer)ernstig eenzaam	Respons
Eemsmond	59%	34%	7%	127
Loppersum	66%	29%	6%	112
De Marne	58%	35%	6%	80
Oldambt	61%	29%	10%	288
Nederland totaal	50%	40%	10%	1144

*N.B. Niet alle percentages komen op 100% uit, dit komt door het afronden*

Van de krimpgemeenten in Zeeland zijn twee verschillende enquêtes beschikbaar. Onder de volwassenen scoort Hulst het “beste” op het gebied van niet eenzaam, Terneuzen op het gebied van matig eenzaam en Hulst en Vlissingen op het gebied van ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid (zie **Tabel 2**).

**Tabel 2**

*Mate van eenzaamheid onder volwassenen in % en respons per gemeente*

Gemeente	Niet eenzaam	Matig eenzaam	(Zeer)ernstig eenzaam	Respons
Hulst	56%	38%	6%	349
Sluis	47%	41%	12%	320



Terneuzen	54%	37%	8%	346
Vlissingen	54%	39%	6%	269

*N.B. Niet alle percentages komen op 100% uit, dit komt door het afronden*

Senioren met het hoogste percentage niet eenzaamheid zijn te vinden in Hulst en Terneuzen, de minste matig eenzaamheid is te vinden in Hulst. Ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid komt procentueel het minst voor in Terneuzen en Vlissingen (zie **Tabel 3**).

**Tabel 3**

*Mate van eenzaamheid onder senioren in % en respons per gemeente*

Gemeente	Niet eenzaam	Matig eenzaam	(Zeer)ernstig eenzaam	Respons
Hulst	53%	38%	10%	455
Sluis	50%	42%	9%	488
Terneuzen	53%	40%	8%	490
Vlissingen	52%	40%	8%	405

*N.B. Niet alle percentages komen op 100% uit, dit komt door het afronden*

Een belangrijke uitkomst uit het onderzoek van Snel & Plantinga (2012) was dat het gevoel van eenzaamheid niet veranderd is gemiddeld in Nederland sinds het jaar 2008. Van alle respondenten gaf ongeveer de helft aan zich niet eenzaam te voelen. Rond de 40% van de ondervraagden voelt zich matig eenzaam, het overgebleven aantal voelt zich sterk tot zeer sterk eenzaam.

Naar aanleiding van de hierboven genoemde uitkomsten van onderzoek door Snel & Plantinga (2012) kan er een vergelijking worden gemaakt met de data van Broer et al. (2010), GGD Zeeland (2010) en informatie verkregen van (Karin Weterings, epidemioloog GGD Zeeland). Voor de Zeeuwse gemeenten is gebruik gemaakt van een gewogen gemiddelde. Wat als eerst opvalt, is dat het percentage niet eenzamen in de acht krimp gemeenten hoger is dan gemiddeld in Nederland. Het aantal matig eenzamen is in de Zeeuwse gemeenten gelijk aan gemiddeld Nederland, terwijl het percentage ernstig tot zeer ernstig eenzamen in alle acht krimp gemeenten lager is dan Nederland gemiddeld. Van een overeenkomst is dus in dit geval geen sprake.

Hierbij moeten echter wel een paar kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is het aantal respondenten dat heeft meegewerkt aan het onderzoek van TNS NIPO groter dan aan beide GGD onderzoeken. De tweede kanttekening is dat het onderzoek van Snel & Plantinga uit 2012 een gemiddelde geeft voor heel Nederland, terwijl de onderzoeken van Broer et al. (2010), GGD Zeeland

(2010) en informatie verkregen van (Karin Weterings, epidemioloog GGD Zeeland) zich toespitsten op een aantal gemeenten. Hier is dus een verschil in schaal. Als derde kan genoemd worden dat de uitkomsten van enquêtes over het onderwerp eenzaamheid niet altijd de waarheid vertellen. Dit heeft er mee te maken dat niet alle respondenten eerlijk durven te zijn over hun eenzaamheid. Op eenzaamheid rust nog altijd een taboe (De Jong Gierveld & Van Tilburg, 2007).

#### Niet krimpgemeenten

GGD Flevoland en GGD Regio Twente hebben beide een volwassenen en een senioren enquête gehouden. De enquêtes voor volwassenen werden gehouden in 2008 (Haitsma & Visser) en 2009 (Bolt et al.), terwijl de senioren enquêtes afgenomen zijn in 2008 (Wijburg & Van Dijken) en 2010 (Haitsma & Visser). Doordat er twee enquêtes gehouden zijn, zijn er twee verschillende uitkomsten voor de acht gemeenten.

Bij de enquête voor volwassenen komt naar voren dat de meeste respondenten zich niet eenzaam voelen, dit is in overeenstemming met de acht krimpgemeenten. Wanneer er naar de individuele gemeenten wordt gekeken, valt hier ook een aantal punten op welke de moeite waard zijn om te worden genoemd. Respondenten uit de gemeente Urk geven in verhouding het vaakst aan zich niet eenzaam te voelen. De meeste matig eenzamen wonen in de gemeente Almelo, terwijl de meeste ernstig tot zeer ernstig eenzamen zich in de gemeente Almere bevinden (zie **Tabel 4**). Als er onderscheid wordt gemaakt tussen de twee provincies, dan scoort Almelo het minst goed van de Overijsselse gemeenten en Lelystad het minst van de gemeenten in Flevoland.

**Tabel 4**

*Mate van eenzaamheid onder volwassenen in % en respons per gemeente*

<b>Gemeente</b>	<b>Niet eenzaam</b>	<b>Matig eenzaam</b>	<b>(Zeer)ernstig eenzaam</b>	<b>Respons</b>
Almelo	54%	38%	8%	339
Almere	59%	31%	11%	1169
Borne	62%	33%	5%	455
Enschede	61%	31%	8%	403
Lelystad	55%	35%	10%	650
Oldenzaal	64%	32%	5%	458
Urk	73%	26%	1%	146
Zeewolde	65%	28%	7%	168

*N.B. Niet alle percentages komen op 100% uit, dit komt door het afronden*

Als er gekeken wordt naar eenzaamheid onder senioren dan voelen de meeste mensen zich niet eenzaam in Borne, terwijl de matig eenzaamheid procentueel het hoogst is in Lelystad. Ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid is net zoals bij de volwassenen het meest aanwezig in Almere (zie **Tabel 5**).

**Tabel 5**

*Mate van eenzaamheid onder senioren in % en respons per gemeente*

<b>Gemeente</b>	<b>Niet eenzaam</b>	<b>Matig eenzaam</b>	<b>(Zeer)ernstig eenzaam</b>	<b>Respons</b>
Almelo	60%	35%	5%	349
Almere	47%	41%	11%	2667
Borne	68%	27%	4%	412
Enschede	55%	38%	7%	369
Lelystad	49%	42%	9%	1348
Oldenzaal	62%	32%	6%	406
Urk	64%	32%	4%	235
Zeewolde	51%	39%	9%	362

*N.B. Niet alle percentages komen op 100% uit, dit komt door het afronden*

Het is interessant om te kijken of er een overeenkomst is met de gemiddelde eenzaamheidscijfers van Nederland. De vergelijking wordt ook hier weer gemaakt met het onderzoek van Snel & Plantinga uit 2012.

Er is weinig overeenkomst met de uitkomsten van het onderzoek door Snel & Plantinga (2012), in de acht gemeenten is het percentage niet eenzamen hoger, en de percentages matig en ernstig tot zeer ernstige eenzamen lager dan gemiddeld in Nederland. Er is hier gebruik gemaakt van gewogen gemiddelden. Hierbij moeten ook een aantal punten van kritiek worden geplaatst. Als eerste geldt net als voor de krimpgemeenten dat er op twee verschillende schalen wordt gekeken. Als tweede geldt ook hier dat de er een taboe rust op eenzaamheid (De Jong Gierveld & Van Tilburg, 2007), waardoor de uitkomsten niet altijd de waarheid vertellen.

Na het bekijken van de data is het interessant om te kijken naar de verschillen in ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid tussen krimp en niet krimpgemeenten. Dit wordt gedaan door middel van de eerder vermelde z-score. De uitkomsten van de z-score is te vinden in **Tabel 6**. Er is geen duidelijk patroon waar te nemen, zowel krimp als niet krimpgemeenten bevinden zich dan wel boven dan wel

onder het gemiddelde. De positieve uitschieter in deze uitkomsten is de gemeente Urk, deze bevindt zich meer dan twee standaarddeviaties onder het gemiddelde. Ook zijn er een aantal gemeenten met dezelfde uitkomst, te weten Almelo, Eemsmond, Hulst en Zeewolde welke alle vier zich iets onder het gemiddelde bevinden. Verder vallen Almere en Sluis op, deze liggen beide bijna anderhalve standaarddeviatie boven het gemiddelde. Dit wil zeggen dat er in deze beide gemeenten meer ernstige tot zeer ernstige eenzaamheid voorkomt dan gemiddeld.

**Tabel 6**

*Uitkomsten z-score*

<b>Gemeente</b>	<b>Z-score (zeer)ernstige eenzaamheid</b>
Almelo	-,12261
Almere	1,44682
Borne	-,90733
Eemsmond	-,12261
Enschede	,26975
Hulst	-,12261
Lelystad	1,05446
Loppersum	-,51497
De Marne	1,05446
Oldambt	-,51497
Oldenzaal	-,90733
Sluis	1,44682
Terneuzen	,26975
Urk	-2,47676
Vlissingen	,26975
Zeewolde	-,12261

Om te kunnen onderzoeken of er een verschil waar te nemen is tussen eenzaamheid en bevolkingskrimp, worden de eenzaamheidspercentages van de krimp en niet krimp gemeenten tegenover elkaar gezet (zie **Tabel 7**). Vervolgens wordt er een Chi-kwadraat toets toegepast op deze gegevens om te zien of het verschil significant is. Een Chi-kwadraat toets “tests the distribution of a categorical variable against the hypothesis that each category has a specified proportion of cases in the population” (Norušis 2011, p. 407).

**Tabel 7***Mate van eenzaamheid onder inwoners van krimp en niet krimpgemeenten*

	<b>Niet eenzaam</b>	<b>Matig eenzaam</b>	<b>(Zeer)ernstig eenzaam</b>	<b>Aantal cases (N)</b>
Acht krimpgemeenten	57%	35%	8%	3729
Acht niet krimpgemeenten	59%	33%	8%	9936
Alle gemeenten samen	58%	34%	8%	13665

Na het toepassen van de Chi-kwadraat toets was de uitkomst dat er geen verband is tussen de mate van eenzaamheid en krimp of niet krimpgemeenten (zie **Tabel 8**). De mate van significantie bedraagt 0,080. Dit ligt boven 0,05 dus kan er met 95% zekerheid gezegd worden dat er geen significant verband bestaat. De nulhypothese moet worden aangenomen.

**Tabel 8***Uitkomst Chi-kwadraat toets*

<b>Relatie</b>	<b>Significantie</b>	<b>Significant verband</b>
Mate van eenzaamheid – krimp of niet krimpgemeente	0,080	Bij een significantieniveau ( $\alpha$ ) van 0.05, wordt de nulhypothese <b>niet</b> verworpen.

#### **4.2 Wat zijn verklarende factoren voor eenzaamheid?**

Er zijn vele verklarende factoren voor eenzaamheid te vinden, in dit onderzoek worden vijf factoren nader uitgelicht.

Deze vijf factoren betreffen leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en bevolkingskrimp.

De keuze voor deze factoren is gemaakt op basis van veronderstellingen en beschikbare literatuur over het onderwerp eenzaamheid. Over vier van de vijf factoren werd literatuur gevonden waarin een verband werd gelegd met eenzaamheid. Deze literatuur is beschreven onder paragraaf 2.1.

Alleen met bevolkingskrimp werd nog geen verband gevonden, deze factor is gekozen uit eigen interesse.

### 4.3 Hoe wordt de overeenkomst in eenzaamheid tussen krimp en niet krimpgemeenten verklaard?

Bij de beantwoording van deze deelvraag wordt gekeken of er een relatie bestaat tussen eenzaamheid en de vijf factoren genoemd in paragraaf 4.2. Daarnaast wordt er ook gekeken of er een relatie te vinden is tussen bevolkingskrimp en de andere vier factoren. Dit wordt gedaan aan de hand van de Spearman Correlatie.

**Tabel 9**

*Uitkomsten Spearman Correlatie*

Relatie	Significantie	Coëfficiënt	Verklaarde variantie
Eenzaamheid – Inwoners 19-34 jaar	0,331	-0,260	$(-0,260)^2 = 0,07$ 7% te verklaren
Eenzaamheid – Inwoners 35-49 jaar	0,222	-0,323	$(-0,323)^2 = 0,10$ 10% te verklaren
Eenzaamheid – Inwoners 50-64 jaar	0,361	0,245	$(0,245)^2 = 0,06$ 6% te verklaren
Eenzaamheid – Inwoners 65-74 jaar	0,236	0,314	$(0,314)^2 = 0,10$ 10% te verklaren
Eenzaamheid – Inwoners 75+	0,062	0,476	$(0,476)^2 = 0,23$ 23% te verklaren
Eenzaamheid – Gemiddeld besteedbaar inkomen	0,234	-0,316	$(-0,316)^2 = 0,10$ 10% te verklaren
Eenzaamheid – Werkloosheidsuitkeringen	0,614	0,136	$(0,136)^2 = 0,02$ 2 % te verklaren
Eenzaamheid – Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	0,192	0,344	$(0,344)^2 = 0,12$ 12% te verklaren
Eenzaamheid – Gemiddelde bevolkingsgroei	0,281	-0,287	$(-0,287)^2 = 0,08$ 8% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei - Inwoners 19-34 jaar	<b>0,002</b>	0,717	$(0,717)^2 = 0,51$ 51% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei – Inwoners 35-49 jaar	<b>0,006</b>	0,654	$(0,654)^2 = 0,43$ 43% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei – Inwoners 50-64 jaar	<b>ggg0,000</b>	-0,835	$(-0,835)^2 = 0,70$ 70% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei –	<b>0,014</b>	-0,598	$(-0,598)^2 = 0,36$

Inwoners 65-74 jaar			36% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei – Inwoners 75+	<b>0,002</b>	-0,711	$(-0,711)^2 = 0,50$ 50% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei – Gemiddeld besteedbaar inkomen	<b>0,017</b>	0,587	$(0,587)^2 = 0,34$ 34% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei– Werkloosheidsuitkeringen	0,863	0,047	$(0,047)^2 = 0,002$ 0,2% te verklaren
Gemiddelde bevolkingsgroei - Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	0,213	-0,329	$(-0,329)^2 = 0,11$ 11% verklaren

**Dikgedrukte getallen** significante waarden wanneer  $\alpha = 0,05$

Er is geen enkel significant verband gevonden tussen eenzaamheid en de vijf factoren. Wel zijn er negatieve correlaties waargenomen tussen eenzaamheid en inwoneraantal 19-34 jaar; inwoneraantal 35-49 jaar; gemiddeld besteedbaar inkomen en gemiddelde bevolkingsgroei. De scatterplots van de relaties zijn te vinden in **Bijlage 1**.

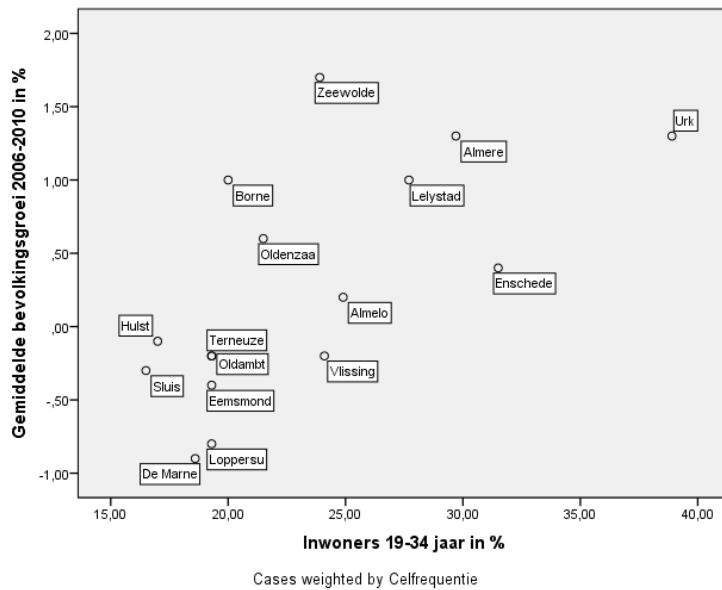
Van de zes onderstaande verbanden kan met 95% zekerheid worden gezegd dat deze significant zijn.

Het eerste significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 19-34 jaar. Zoals vermeld in Tabel 9 is de correlatiecoëfficiënt ( $\rho$ ) 0,717. Dit houdt in dat er een zeer sterk verband is tussen de beide factoren.

In **Figuur 2** (volgende pagina) is het scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 19-34 jaar weergegeven. De uitschieter is hier Urk, deze gemeenten heeft procentueel het hoogste aantal 19-34 jarigen. Samen met Almere heeft het de op een na hoogste bevolkingsgroei gehad tussen 2006-2010. Zoals verwacht clusteren de acht krimpgemeenten, alleen Vlissingen ligt iets verder van de rest verwijderd.

**Figuur 2**

Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 19-34 jaar



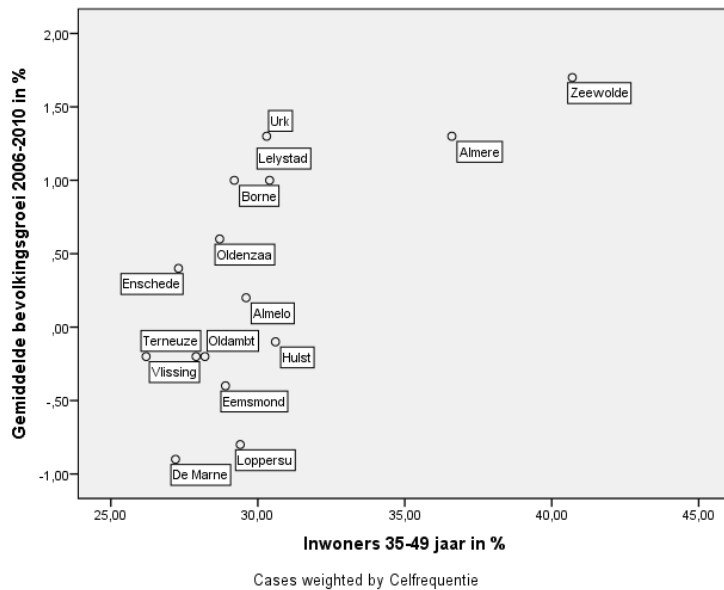
Het tweede significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 35-49 jaar. De correlatiecoëfficiënt is 0,654. Het verband tussen beide factoren is sterk.

**Figuur 3** (volgende pagina) toont de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 35-49 jaar. Er is hier een duidelijke clustering waar te nemen van bijna alle gemeenten, enkel Almere en Zeewolde bevinden zich buiten het cluster. Wat verder opvalt, is dat de gemeenten Vlissingen en Oldambt beiden bijna hetzelfde percentage bevolkingsgroei hebben gehad en ook een bijna gelijk percentage 35-49 jarigen binnen hun gemeentegrenzen hebben.



**Figuur 3**

Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 35-49 jaar

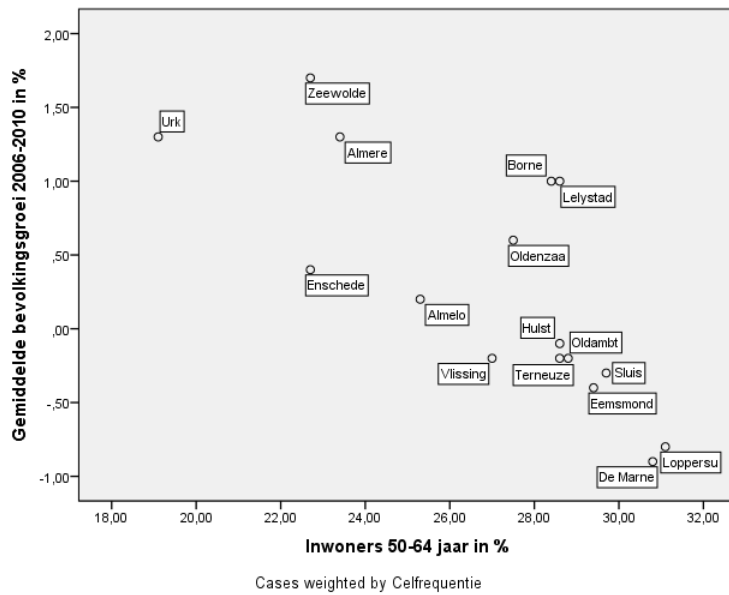


Het derde significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 50-64 jaar. Van dit verband is de correlatiecoëfficiënt  $-0,835$ . Dit houdt een zeer sterk verband in. De negatieve correlatie houdt in dat in de onderzochte gebieden waar bevolkingskrimp optreedt, de groep 50-64 jarigen groter is.

**Figuur 4** (volgende pagina) laat de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 50-64 jaar zien. Net als in **Figuur 2**, is Urk hier de uitschieter. Samen met Almere heeft het de op een na hoogste bevolkingsgroei, maar Urk heeft een lager percentage 50-64 jarigen. Terneuzen en Oldambt hebben bijna hetzelfde percentage bevolkingsgroei gehad en een bijna gelijk percentage 50-64 jarigen. Voor Borne en Lelystad geldt dit eveneens.

**Figuur 4**

Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 50-64 jaar

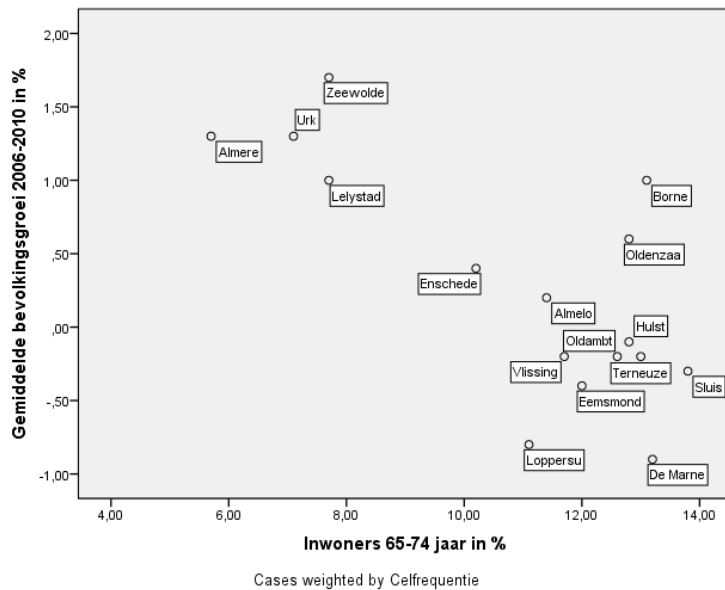


Het vierde significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 65-74 jaar. Hiervan is de correlatiecoëfficiënt -0,598. Net als bij de vorige relatie duidt dit er op dat in de krimpgebieden de groep 65-74 jarigen groter is. Het verband is hier sterk.

In **Figuur 5** (volgende pagina) wordt de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 65-74 jaar getoond. Wat gelijk opvalt is dat de vier gemeenten uit Flevoland zich bij elkaar in de buurt bevinden, evenals de vier gemeenten uit Overijssel. De gemeenten in Overijssel liggen echter wel wat verder van elkaar vandaan. Er is een redelijke clustering waar te nemen van de acht krimpgemeenten.

**Figuur 5**

*Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 65-74 jaar*



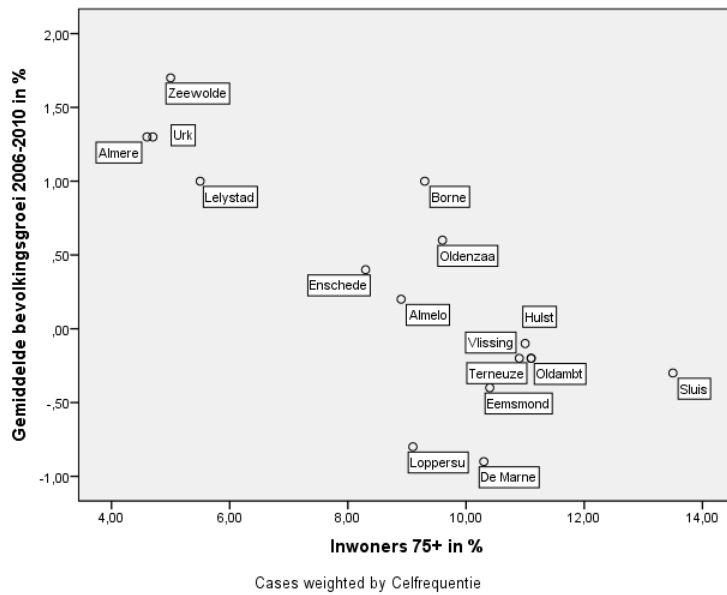
Het vijfde significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 75+. De correlatiecoëfficiënt is hier -0,711. Ook hier is sprake van een grotere groep 75 plussers in de krimpgebieden. Het verband tussen de beide factoren is sterk.

De leeftijdscategorie 50-64 jaar heeft het hoogste percentage verklaarde variantie met bevolkingskrimp.

In **Figuur 6** (volgende pagina) is de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoners 75+ weergegeven. De vier gemeenten uit Flevoland bevinden zich net als in het vorige figuur dichtbij elkaar. Er is zelfs een overlap waar te nemen tussen Almere en Urk. Sluis is hier een duidelijke uitschieter met een negatieve gemiddelde bevolkingsgroei en een hoog percentage 75 plussers.

**Figuur 6**

*Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en inwoneraantal 75 jaar en ouder*

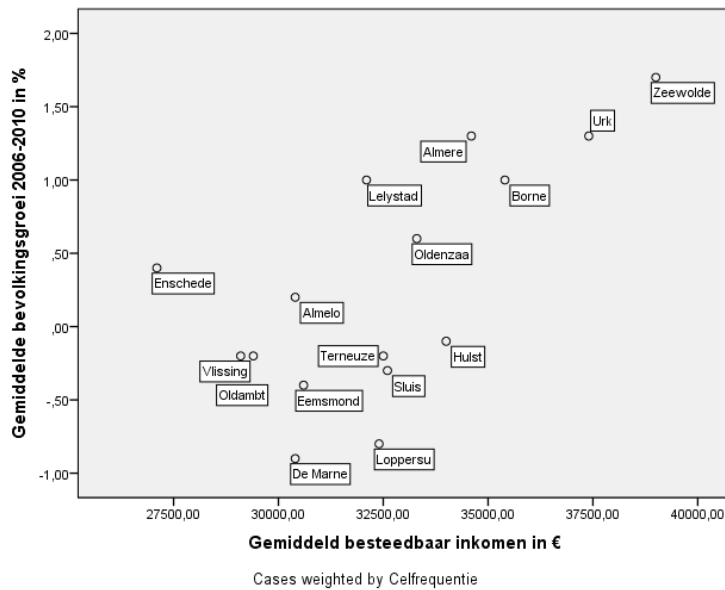


Het zesde significante verband is die tussen gemiddelde bevolkingsgroei en gemiddeld besteedbaar inkomen. Hiervan is de correlatiecoëfficiënt 0,587. Dit geeft een sterk verband weer tussen de factoren. Deze positieve correlatie kan er op duiden dat meer oudere mensen met een hoger inkomen naar de krimpgebieden trekken. Dit verschijnsel wordt ook wel “Drenthenieren” genoemd. 34% van de variantie in bevolkingskrimp wordt verklaard door het gemiddeld besteedbaar inkomen.

**Figuur 7** (volgende pagina) toont de relatie gemiddelde bevolkingsgroei en het gemiddeld besteedbaar inkomen. Er is een soepelvormig figuur te ontdekken. Aan de steel bevinden zich bijna alle groeigemeenten met uitzondering van Enschede en Almelo, terwijl in de kom de krimpgemeenten te vinden zijn. Het gemiddeld besteedbaar inkomen is het laagst in Enschede en het hoogst in Zeewolde.

**Figuur 7**

*Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en gemiddeld besteedbaar inkomen*



#### **4.4 Is er een relatie tussen de mate van eenzaamheid en bevolkingskrimp?**

Er is in dit onderzoek geen significante relatie tussen eenzaamheid en krimp of niet krimp gemeente gevonden. Dit betekent dat in de onderzochte gemeenten de kans op eenzaamheid even groot is, of dit nou een krimp of een niet krimp gemeente betreft. Vervolgens is gekeken welke factoren bij zouden kunnen dragen aan de overeenkomst in mate van eenzaamheid. Van de onderzochte factoren is er alleen een significante relatie gevonden tussen bevolkingskrimp en alle leeftijds categorieën en tussen bevolkingskrimp en gemiddeld besteedbaar inkomen.

## 5. Conclusies en aanbevelingen

### 5.1 Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om er achter te komen of er een relatie te vinden is tussen mate van eenzaamheid onder inwoners van 19 jaar en ouder en bevolkingskrimp.

De eerste deelvraag ging in op hoe het gesteld was met de eenzaamheid in krimp en niet krimp gemeenten. Over het algemeen was er weinig verschil in eenzaamheid tussen krimp en niet krimp gemeenten, wanneer er echter naar de individuele gemeenten werd gekeken was er wel wat meer onderscheid.

De chi-kwadraat toets die werd uitgevoerd aan het einde van de eerste deelvraag gaf als uitkomst dat er inderdaad geen significant verschil is tussen eenzaamheid en krimp of niet krimp gemeente. De z-score ernstig tot zeer ernstige eenzaamheid gaf geen duidelijk patroon, enkel Urk was de uitschieter.

De tweede deelvraag behandelde een aantal factoren die de overeenkomst tussen eenzaamheid en krimp of niet krimp gemeente zouden kunnen verklaren. Uitgaande van de beschikbare literatuur is gekozen voor de volgende factoren: leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en bevolkingskrimp.

Bij de derde deelvraag werden de vijf hierboven genoemde factoren statistisch getoetst met eenzaamheid. Daarnaast werden leeftijd, inkomen, werkloosheidsuitkeringen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen ook statistisch getoetst met bevolkingskrimp. De belangrijkste uitkomsten waren dat er sterke relaties optraden tussen bevolkingskrimp en alle leeftijdscategorieën en tussen bevolkingskrimp en gemiddeld besteedbaar inkomen, deze relaties hebben een indirecte verband met eenzaamheid.

Na het bestuderen van de eenzaamheidscijfers werd geen verschil waargenomen tussen krimp of niet krimp gemeenten. Echter na het toepassen van de Spearman Correlatie werd een negatieve correlatie tussen eenzaamheid en gemiddelde bevolkingsgroei gevonden, wat kan betekenen dat op plekken waar zich bevolkingskrimp voordoet meer eenzaamheid aanwezig zou kunnen zijn. Dit volgt Verweij & Van der Lucht (2011) die stelden dat de ervaren gezondheid in krimp regio's lager ligt dan in de rest van Nederland. Wanneer de ervaren gezondheid minder is, is kans op eenzaamheid groter.

Verder werd verwacht dat er een positief of negatief verband tussen eenzaamheid en leeftijd kon optreden. In dit onderzoek is er geen significant verband gevonden, hier worden niet alleen de bevindingen van Pinquart & Sörensen uit 2003 maar ook van Yang & Victor (2011) niet onderbouwd. Daarnaast werd er verwacht dat er minder jongeren en meer ouderen in krimpgebieden aanwezig zouden zijn. Er is een positieve correlatie met de leeftijdscategorieën tot 49 jaar en een negatieve correlatie met die vanaf 50 jaar gevonden, dit komt overeen met ideeën van De Jong & Van Duin (2009).

Zoals genoemd in de resultaten is er een negatieve correlatie tussen eenzaamheid en inkomen. De eerder opgestelde hypothese, een lager inkomen leidt tot meer eenzaamheid, is hiermee aangetoond. Dit is in overeenstemming met de uitkomst van De Jong Gierveld & Van Tilburg (2010). Er is in dit onderzoek een positieve correlatie gevonden tussen bevolkingskrimp en inkomen, dit in tegenstelling tot wat verwacht werd door Verweij & Van der Lucht (2011).

Het verband tussen eenzaamheid en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is in dit onderzoek sterker dan tussen eenzaamheid en werkloosheidsuitkeringen. De gedachtegang van Becker & Vink uit 1984 wordt hier dus ondersteund.

De positieve correlatie tussen bevolkingskrimp en werkloosheidsuitkeringen kan er op duiden dat er meer werkloosheid is in krimpgebieden. Dit komt overeen met Hoff & Steenbekkers (2013).

## **5.2 Aanbevelingen**

Een aanbeveling voor verder onderzoek is dat er een aantal duidelijke factoren moet worden opgesteld waarmee gekeken kan worden naar een relatie tussen eenzaamheid en bevolkingskrimp. Doordat dit op dit moment nog niet voor handen is, moet de onderzoeker zelf een aantal factoren uit kiezen. Een gevaar wat hier in kan schuilen is dat de verkeerde factoren worden gekozen, of factoren geen overtuigende relatie laten zien. Wanneer er al eerder onderzoek naar de relatie tussen eenzaamheid en bevolkingskrimp was gedaan, dan was er een handvat geweest voor dit onderzoek.

In dit onderzoek is alleen naar enkelzijdige relaties gekeken, om een nog beter beeld te kunnen krijgen hadden een aantal factoren ook samen genomen kunnen worden. De keuze voor 16 gemeenten geeft een beter beeld dan wanneer er voor acht gemeenten was gekozen, toch moet er wel rekening mee worden gehouden dat de gekozen factoren op elke individuele gemeente een andere invloed kunnen hebben.

Een aanbeveling voor beleid is dat het beleid voor eenzaamheid zich meer toe gaat spitsen op bevolkingskrimp. Bevolkingskrimp gaat in de toekomst op veel meer plekken spelen. Wanneer er nu al met meer nadruk naar bevolkingskrimp wordt gekeken, dan heeft men daar in de toekomst meer profijt van. Er wordt verwacht dat het aandeel ouderen in de krimpgemeenten toe gaat nemen. In dit onderzoek kwam naar voren dat in de vier krimpgemeenten in verhouding veel eenzaamheid in de leeftijdscategorie 35- 49 jaar is (Zie **Bijlage 1**). Deze groep is straks in de meerderheid, daarom is het dus raadzaam om juist deze groep te gaan ondersteunen.



## Literatuurlijst

Bolt, L., Wijburg, W. & Dijken, S. van (2009). *Tabellenboek volwassenenenquête 2009 Flevoland*. Lelystad: GGD Flevoland.

Becker, J.W. & Vink, R (1984). *Werklozen, arbeidsongeschiktheid en werkenden vergeleken*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Broer, J., Kuiper, J. & Spijkers, E. (2010). *Tabellenboek Gezondheidsprofiel Groningen*. Groningen: GGD Groningen.

CBS Statline (2013a). *Bevolking; geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en regio, 1 januari*. Geraadpleegd op 30 juni 2013 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03759ned&D1=0&D2=20-96&D3=117-118,204,283,295,426,475,499,520,606,610,724,758,778,807,887&D4=21-22&HDR=T&STB=G2,G3,G1&VW=T> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS Statline (2013b). *Bevolkingsontwikkeling; regio per maand*. Geraadpleegd op 30 juni 2013 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37230ned&D1=0-17&D2=112-113,173,225,234,316,347,364,377,430,432,461,488,507,528,544,564,600,618&D3=64,77,90,103,116&HDR=G2&STB=G1,T&VW=T> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS Statline (2013c). *Inkomen van particuliere huishoudens met inkomen naar kenmerken en regio*. Geraadpleegd op 30 juni 2013 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80594NED&D1=2&D2=0&D3=0&D4=112-113,166,212,220,293,321,336,347,395,397,463,480,496,514,560&D5=I&HDR=G4,G2,G1,T&STB=G3&VW=T> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS Statline (2013d). *Regionale Kerncijfers Nederland: Sociale Zekerheid – Uitkeringen werkloosheid*. Geraadpleegd op 29 juni 2013 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072NED&D1=302&D2=114-115,191,266,277,395,433,455,475,540,542,643,672,690,717,784&D3=14-15&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS Statline (2013e). *Regionale Kerncijfers Nederland: Sociale Zekerheid – Uitkeringen arbeidsongeschiktheid*. Geraadpleegd op 1 juli 2013 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072NED&D1=281&D2=114-115,191,266,277,395,433,455,475,540,542,643,672,690,717,784&D3=14-15&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dam, F. van, Verwest, F. & Groot, C. de (2007). *Demografische krimp: prikkel voor de woningmarkt*. Geraadpleegd op 27 mei 2013 via [http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/Ruimte\\_in\\_debat\\_200701\\_kleur.pdf](http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/Ruimte_in_debat_200701_kleur.pdf) . Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving (voorheen Ruimtelijk Planbureau).

Fokkema, T. & Tilburg, T. van (2005). *Eenzaamheid en dan? De (on)mogelijkheden van interventies bij ouderen*. Eindrapport. S.L: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) en Vrije Universiteit Amsterdam.

GGD Zeeland (2010a). *Ouderenmonitor Zeeland 2010. Tabellenboek Gemeente Hulst*. Goes: GGD Zeeland.

GGD Zeeland (2010b). *Ouderenmonitor Zeeland 2010. Tabellenboek Gemeente Sluis*. Goes: GGD Zeeland.

GGD Zeeland (2010c). *Ouderenmonitor Zeeland 2010. Tabellenboek Gemeente Terneuzen*. Goes: GGD Zeeland.

GGD Zeeland (2010d). *Ouderenmonitor Zeeland 2010. Tabellenboek Gemeente Vlissingen*. Goes: GGD Zeeland.

Groot, N. de & Schonewille, J. (2012). *Krimp in beeld. De sociale gevolgen van demografische veranderingen*. Utrecht: MOVISIE, kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling.

Haan, F. de, Grisnich, F. & Tuinman, M. (2010). *Je hebt iemand nodig*. Groningen: Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO).

Haitsma, O. & Visser, J. (2008a). *Volwassenenmonitor Almelo 2008*. Enschede: GGD Regio Twente.

Haitsma, O. & Visser, J. (2008b). *Volwassenenmonitor Borne 2008*. Enschede: GGD Regio Twente.

Haitsma, O. & Visser, J. (2008c). *Volwassenenmonitor Enschede 2008*. Enschede: GGD Regio Twente.

Haitsma, O. & Visser, J. (2008d). *Volwassenenmonitor Oldenzaal 2008*. Enschede: GGD Regio Twente.

Haitsma, O. & Visser, J. (2010a). *Gemeentelijk tabellenboek Almelo Ouderenmonitor 2010*. Enschede: GGD Regio Twente

Haitsma, O. & Visser, J. (2010b). *Gemeentelijk tabellenboek Borne Ouderenmonitor 2010*. Enschede: GGD Regio Twente

Haitsma, O. & Visser, J. (2010c). *Gemeentelijk tabellenboek Enschede Ouderenmonitor 2010*. Enschede: GGD Regio Twente

Haitsma, O. & Visser, J. (2010d). *Gemeentelijk tabellenboek Oldenzaal Ouderenmonitor 2010*. Enschede: GGD Regio Twente

Hoff, S. & Steenbekers, L. (2013). Hoe dorpen verschillen in arbeid en inkomen. In: Steenbekers, A. & Vermeij, L. (Red.) (2013). *De dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners* (pp. 85-113). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau (SCP).

Jong, A. de & Duin, C. van (2009). Regionale prognose 2009-2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp. S.L: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Jong, A. de & Duin, C. van (2011). Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040: sterke regionale contrasten. S.L: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Jong Gierveld, J. de & Tilburg, T. van (Red.) (2007). *Zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Jong Gierveld, J. de & Tilburg, T. van (2010). The De Jong Gierveld short scales for emotional and social loneliness: tested on data from 7 countries in the UN generation and gender surveys. *Eur J Ageing*, 7, 121-130.

Latten, J. & Annema, A. (2011). *Achterblijvers in vertrekregio's economisch zwakker*. Geraadpleegd op 8 juli 2013 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3531-wm.htm> . Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Liedelmeijer, K. & Marlet, G. (2011). *Leefbaarheid in krimpgebieden. Een verkenning van de relatie tussen bevolkingskrimp en leefbaarheid*. P19700. Amsterdam: RIGO Research en Advies BV.

Norušis, M.J. (2011). *IBM SPSS Statistics 19 Guide to Data Analysis*. Upper Saddle River NJ: Prentice Hall Inc.

Pinquart, M. & Sörensen, S. (2003). Risk factors for loneliness in adulthood and old age – a meta analysis. In S.P. Shohov (Red.), *Advances in psychology research* (pp.111-143). New York: Nova Science Publishers, Inc.

Rijksoverheid (2013a). *Oorzaken en gevolgen bevolkingskrimp*. Geraadpleegd op 25 maart 2013 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingskrimp/oorzaken-en-gevolgen-bevolkingskrimp> . Den Haag: Rijksoverheid.

Rijksoverheid (2013b). *Werkloosheid en WW*. Geraadpleegd op 15 mei 2013 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werkloosheid-en-ww> . Den Haag: Rijksoverheid.

RMO (1997). *Vereenzaming in de samenleving*. Den Haag: Sdu Uitgevers in opdracht van Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO).

Snel, N. & Plantinga, S. (2012). *Eenzaamheid in Nederland*. Amsterdam: TNS NIPO in opdracht van Coalitie Erbij.

Velde, F. van de (2011). Wanneer een arbeidsongeschiktheidsuitkering? *Elsevier*, 31-03-2011.

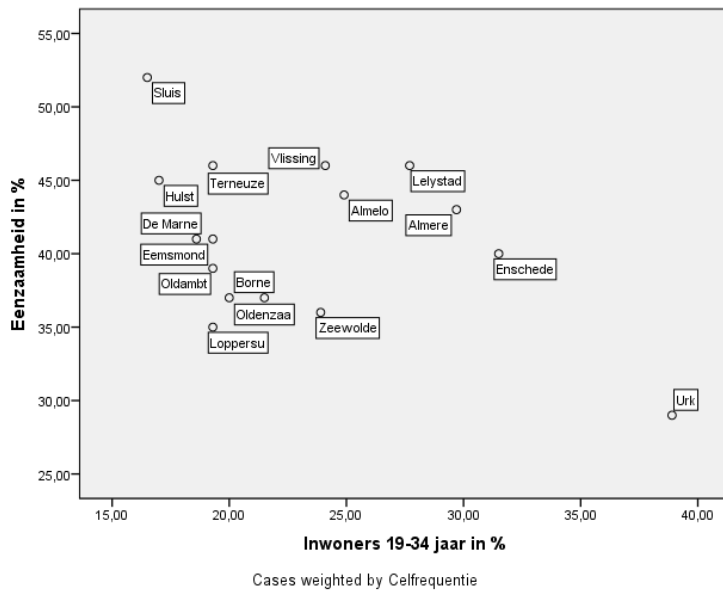
Verweij, A. & Lucht, F. van der (2011). *Gezondheid in krimpregio's*. Rapport 270171003. S.I: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

Wijburg, W. & Dijken, S. van (2008). *Tabellenboek seniorenenquête 2008 Flevoland*. Lelystad: GGD Flevoland.

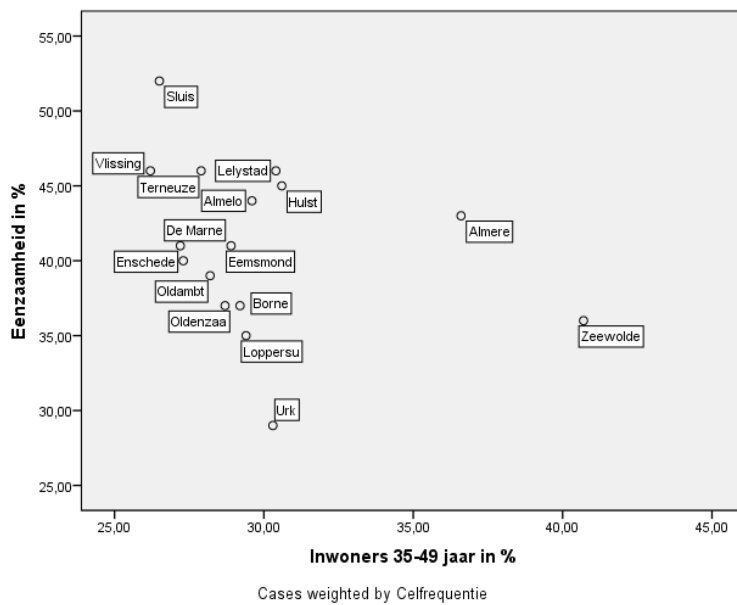
Yang, K. & Victor, C. (2011). Age and loneliness in 25 European nations. *Ageing and Society*, 31(8), 1368-1388.

## Bijlage 1

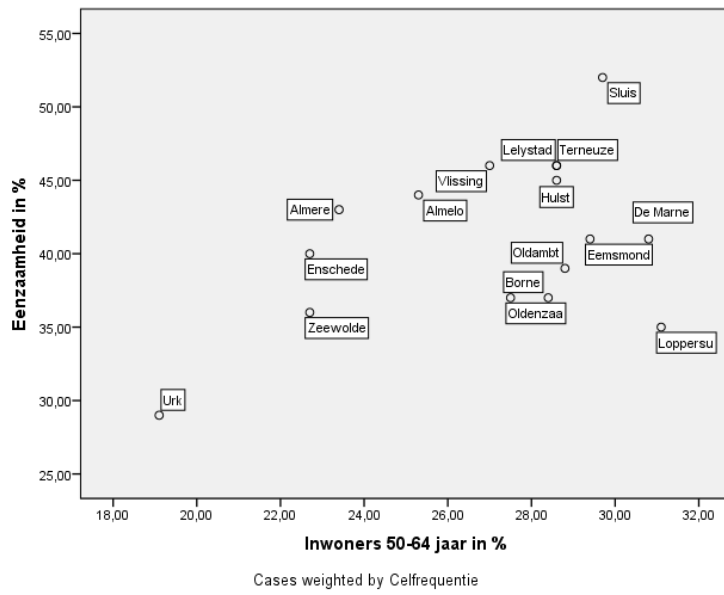
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en inwoneraantal 19-34 jaar



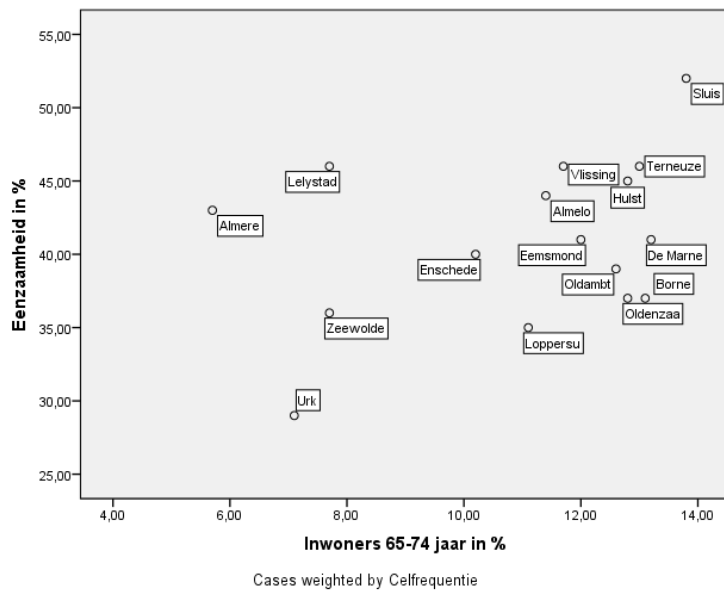
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en inwoneraantal 35-49 jaar



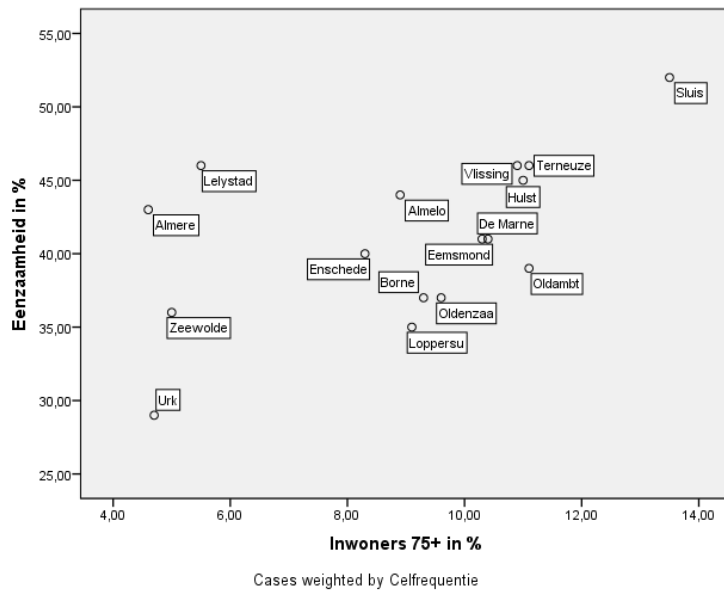
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en inwoneraantal 50-64 jaar



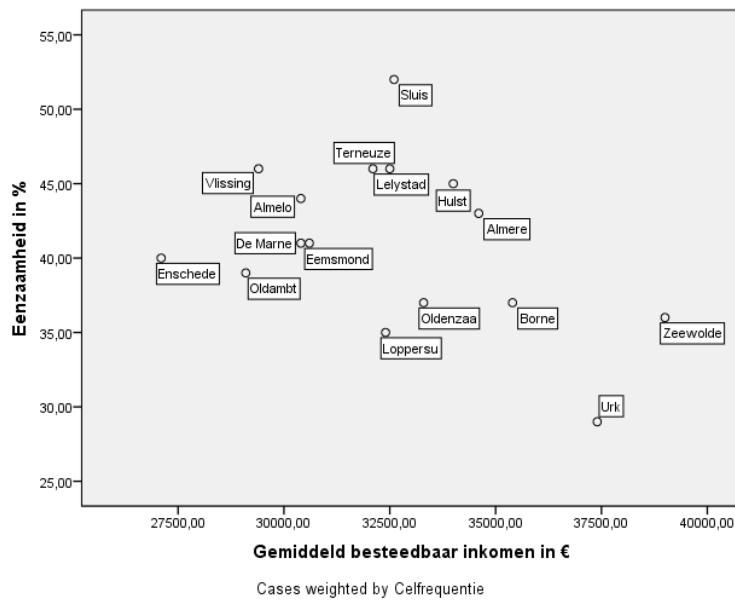
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en inwoneraantal 65-74 jaar



Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en inwoneraantal 75 jaar en ouder

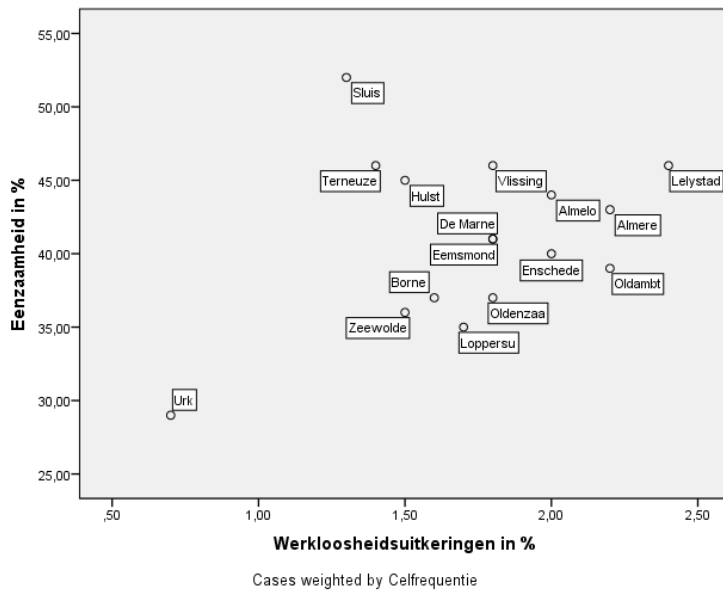


Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en gemiddeld besteedbaar inkomen

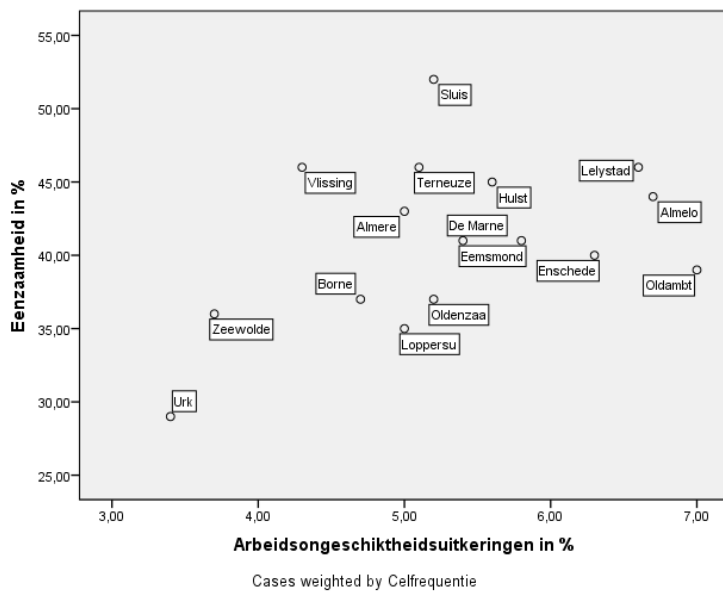




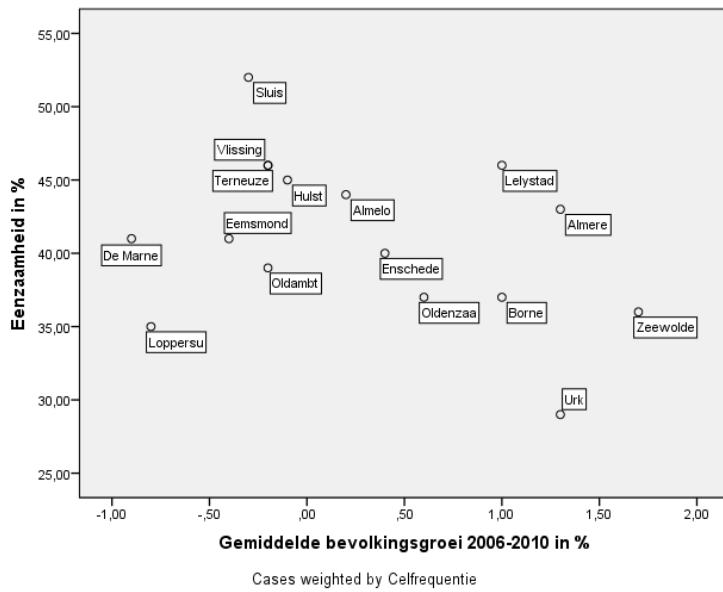
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en werkloosheidsuitkeringen



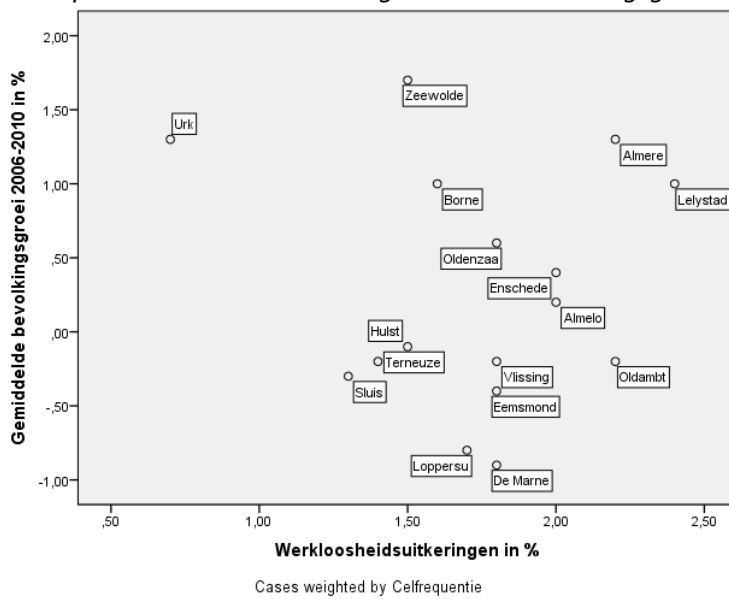
Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen



Scatterplot van de relatie tussen eenzaamheid en gemiddelde bevolkingsgroei 2006-2010



Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en werkloosheidsuitkeringen



Scatterplot van de relatie tussen gemiddelde bevolkingsgroei en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

